

kább arra, hogy itt kétféle magyarság él: egy kisszámú kiegyensúlyozott magyarság s egy nagyobb számú, kaoszba süllyedt, helytelen indulatokkal telített magyarság. Mondanunk sem kell, hogy a csehszlovákiai magyar arculat egészében véve más. Kemény vonásokkal teli, kissé durván ható, viharvert, de vihartálló becsületes, emberi, magyar arc!

(Kassa)

r. v.

SZABÓ ZOLTÁN CIFRANYOMORUSÁGA (Cserépfalvi), az új magyar társadalomtudományi áramlat egyik legutolsó könyve a tág értelemben vett palócvidék, a Börzsönytől a Hegyaljáig nyúló lankás mai magyar felvidék rajza. Szabó Zoltán, akit *Tardi helyzet* c. első könyve után oly előnyösen ismer a magyar irodalom, ebben az új könyvében teljesen kiértelmezte, már-már klasszicizált modorban jelentkezik. A *Tardi helyzet* riportázs-szerű rajzait, jegyzőkönyveit a legjobb szépirodalommal rokon átéléssel és kutatáson keresztül párolt, az esszé szintetizálására hajló szövegvezetés váltja fel. A könyv érdeklődése ezért továbbra is szociográfiai, a könyv jórésze a parasztság helyzetét elemzi. De a pillanatképp már kevés. A könyv uralkodó tételei: általános ítéletek. A műfaj, mely a konkretizálás szelleméből született a társadalomtudományi tipizálás magas emeletére szállt. Az a hivatalos visszhang, mely a szociográfiai hullám pár kiváló termékét érte s az újabb magyar sajtórendészeti intézkedések, melyek követték a műfaj további alakulását tökéletesen elakasztották. „Azt hinnem — mondja Szabó Zoltán könyve zárószavaiban — hogy e témájához kicsiny kötetben a táj képe megrajzoltatott úgy, ahogy szükséges volna, az írói alázat teljes hiánya lenne. Tudom a hiányokat, de tudhatja más is: e hiányok pótlására idő napjainkban nem engedélyeztetett s a Cifranyomoruság vagy úgy jelenik meg, ahogyan ma van, vagy esetleg sehogyan se. Nem bizonyos, hogy a jövőben lehet-e szólni azokról a hibákról, melyek e népet odajuttatták, ahol van s nem bizonyos, hogy el lehet majd még mondani akár csak azt is, hogy hová jutott. Ezért e könyv írását inkább félbeszakítanom kellett, mint befejezmem lehetett.“ Ez az idézet tudatossága tisztaságában és precizitásában nem egy könyv, a Cifranyomoruság hiányainak mentegése, hanem egy műfaj — sírfelirata. „A jövő — folytatja Szabó Zoltán — mely vagy jobb lesz, vagy semilyen se bizonytalannal elmondja ítéletét mindarról, ami ide szorított magyar írókat...“ Igen, a jövő majd elmondja, ez az ítélet azonban már nem támasztja fel a műfajt, mely ime befejeztetett. Maga Szabó Zoltán, akinek (első kiadású) *Tardi helyzete* oly pompás kiállással vezette be az új műfaj rövid virágzását, a Cifranyomoruságban már egész más modorban kénytelen a szociográfiai kiszállása során észlelteket papírra vetni. A könyv ugyan még a látottak és hallottak alapján készült, de élményei már a „tudományos áttekintés“ hűvös és távolító kiszabottságában jelentkeznek. A tulajdonképpeni szociográfiai leletek jegyzőkönyveit, melyekben a közvetlen cél a társadalom sebeinek felmutatása volt, felváltotta egy bonyolultabb: a táj történelmi és emberföldrajzi, bár szellemesen és meggyőzően, de mégis generalizáló és literalizáló képe, réteg és csoportrajzaival. Ez a kényszerűség, bevallhatjuk, még mindig rengeteg tanulsággal jár s Szabó Zoltán tollából meglepően vonzó és élvezetes is, de a célok és célzatok e cseréje mégis veszteség. A célok e cseréjének következménye, hogy szükségszerűen az irodalmi anyag kerül az előtérbe és nem a szociális, hogy inkább az író képessége, általános tételeket illusztráló bravurja ötlék szembe, mint az, amit látott, hallott, megtudott és átértett. Pedig szo-

ciális értelemben idegtépő s ezenfelül a magyar szociográfiai irodalomban eddig jórészt érintetlen tájakon jár, a salgótarjáni és ózdi iparvidékeken, hol a magyar ipari munkásság első szociográfiai felvételezése kinálkodik, mintegy a felfedezés: a tények és részletek, az állapotok és helyzetek első bemutatása. Szabó Zoltán ehelyett a magyar ipari kapitalizmus kialakulását és mai állapotát kénytelen adni. Egy „egész“ sorsát egy másik „egészben“. Alig akadhat valaki, aki ezt a fejezetet kicsinyelhetné, de olyan sem, aki szociográfiai rajznak minősítheti. Az ilyen komponálású fejezetekben a közvetlen szociográfusi élmény és tapasztalat már csak stilizáló elv és hangulati járuléka, nem pedig magatartásra, állásfoglalásra sarkaló leszögezett tény. Már-már csak „vélemény“ és „felfogás“, mindenesetre a konkretizálás helyett absztrakció, mely a könyv nagyon sok oldalán szolgál ugyan olyan szövegezésekkel, melyek a magyar társadalomkutatás legjobban megírt oldalai, de sajnos, értékük elsősorban a tudományé. A szociográfia, mely a reformoknak szolt — pillanatnyilag — ide kötött ki. A műfaj elakadt. Beletorkolt oda, ahol az íróasztal-szociológia tart, az elvont, általános társadalomrajzba, amit pedig a szociográfus szükségszerűen tagad. Nem érthetetlen és nem váratlan előttünk: a műformák élete a történelem élete s ha valamely műforma az ellentétébe csap át, ott megszűntek a műforma eredeti teremtő feltételei s ha terem még, úgy a termés formai jelentkezésében torz, vagy utra vál. A Cifranomoruság szép könyv, nemes könyv, de utat vált s ez az ut a reform-Magyarország szempontjából még problematikusabb, mint az eddigi. (G. G.)

A „D., TERV. Déznai Viktor és Gárdonyi István idei Mikszáth Kálmán pályázaton kitüntetett regénye (Práger kiadása Pozsony) nem csupán terjedelmével nagyszabású. Nagyszabású az ötlete. Nagyszabásúak a hősei. Tényleg világok küzdenek benne, vagy legalábbis világokat átható eszmék: a háború és béke. A nagyszabású eszmékhez illő a küzdelem s korántsem csak a szembenállók méretei miatt, hanem, mert a küzdelem és összecsapás módja is teljesen egyedülálló. Ha az eddigi háború és béke regények a háború közelhozatalával s a háború rémségei közepette vergődő pár pacifistával és intencióikkal vallottak a béke mellett *A „D“ terv* azzal egyedülálló, hogy háborújában a béke eddig ismeretlen széles aktivitással lép fel, pacifizmusa nemcsak egy-két személyn vagy szituáción keresztül tagadja a háborút, de valóban egyenrangú ellenfélként lép a háború vas és vér görgetegével szembe, nem elszigetelt és kétségbeesett akciókat vonultat föl, de egy egész országot, a totális háborúval szemben egy totális pacifizmust, amely nem kedélyi és sápadt, de vérmes és tudatos, szervezett és elszánt s így félelmetes és — utópikus. Mert utópikus mindaz, ami nem számol száz százalékgig az adottságokkal s a társadalmi-történeti meghatározottságú emberi természettel. Ezért azután pár oldal után látható a regényből, minden jól vezetett realizmusa ellenére, hogy fantasztikus. S nem csak azért, mert *holnap játszódik...*

De mi történik a regényben?

Franciaországban egy szép napon beszüntetik a munkát az összes fontos ipari üzemek. A sztrájk nem gazdasági és nem politikai. A munkásság követeli a hadiüzemek leállítását, a hadsereg leszerelését s a franciák ellen készülő németekkel szemben nem a háborús, de a polgári el-